

Annemieke van Drenth

Laurenz Veendrick, *Tussen school en leven. Langdurige internaatsvorming voor meisjes tussen 14 en 16 jaar in de jaren vijftig en zestig in vormingsinternaat De Vonk te Noordwijkerhout*. Hilversum: Verloren 1999. ISBN 90-6550-061-8, 201 blz., prijs fl. 41,87.

In 1993 sloot het vormingscentrum De Vonk te Noordwijkerhout na bijna 75 jaar haar deuren. In 1919 bracht Emilie Knappert, de vrouw achter het zogenaamde Toynbee-werk van het Leidse Volkshuis, haar werk met fabrieksmeisjes over naar dit 'buitenverblijf', waar stadskinderen gedurende een week of weekend de heilzame werking van de natuur en een vormingsprogramma ondergingen. In de jaren twintig en dertig breidde het vormende werk van de De Vonk zich uit naar schoolgaande meisjes en vrouwenclubs. In zijn boek richt Laurenz Veendrick zich op het cursuswerk dat na de Tweede Wereldoorlog in internaatsverband werd opgezet voor meisjes van 14-16 jaar die de stap maakten van het schoolse bestaan naar 'het leven', meestal een baan in huishouding en winkel, kleuteronderwijs, verpleging of kantoor. Met name voor meisjes die 'psychisch en sociaal op een zijspoor' terecht waren gekomen, werd een verblijf op De Vonk gezien als een goede tussenstap naar een volwassen bestaan. In het archief van De Vonk trof de auteur veel materiaal aan over het cursuswerk voor meisjes in internaatsverband dat zich tussen 1947 en 1971 afspeelde. In deze periode vormde zich de grondslag voor de verzorgingsstaat en dat maakt, aldus Veendrick, dit vormingswerk met meisjes in internaatsverband zo interessant. De probleemstelling van zijn onderzoek richt zich zowel op de beeldvorming rond deze meisjes als op de 'ethisch-morele' invulling van het vormingsproces en de impact daarvan.

Voor de opbouw van zijn boek volgt Veendrick een indeling in drie periodes. Voor de eerste periode, de jaren van wederopbouw en herstel (1946-1955) sluit Veendrick aan bij de vele studies over sociale politiek die de bestrijding laten zien van 'zederverwilderings', 'onmaatschappelijkheid' en 'massificatie'. Tussen 1956 en 1964, de tweede periode, breidt het vormingswerk zich uit en professionaliseert het zich. Tegelijkertijd ontwikkelen jongeren een eigen jeugdcultuur die zich onttrekt aan de greep van het georganiseerde jeugd- en vormingswerk. In de laatste periode (1965-1972) was er sprake van een sterke ontzuiling van de samenleving en een voortgaande informalisering van sociale verhoudingen. Het vormingswerk kwam onder invloed te staan van jonge professionals, opgeleid aan Sociale Academies, die meer revolutie dan vorming predikten. De negentien hoofdstukken van het boek zijn gecentreerd rond deze drie periodes. Daarnaast is er een kort intermezzo waarin Veendrick het jongenswerk, dat kortstondig op De Vonk werd verzorgd, bespreekt. In een afsluitend deel evalueert de auteur de gehele periode.

Tussen school en werk geeft een gedetailleerd beeld van het internaatswerk voor meisjes op De Vonk. Veendrick put uit het rijke bronnenmateriaal om inzicht te geven in doelstellingen, opzet en inhoud van het werk en in de dagelijkse gang van zaken en de professionele begeleiding. In de jaren veertig en vijftig heerste het ideaal van persoonlijkheids- en gemeenschapsvorming. De doelstelling van het vormingswerk was de meisjes voor te bereiden op zowel hun beroep als op huwelijk en moederschap. Dit leverde een mengeling van activiteiten op, variërend van huishoudelijk werk en naaien tot cursussen kinderverzorging, burgerschapskunde, kennis van natuur, land en volk en geloofsvragen. Natuurlijk was

er ook sport, spel en ontspanning, waarbij het onvermijdelijke handwerken, zingen en volksdansen niet ontbraken. 's Avonds werd er onder begeleiding wel naar de radio geluisterd ('maar géén Bonte Dinsdagavondtrein') en er waren 'praatkringen'. In 1953 vroeg de staf van de Vonk zich af of er niet aan seksuele voorlichting moest worden gedaan. In overleg met de psycholoog besloot men dit in de lessen kinderverzorging onder te brengen. Vanaf de vijftiger jaren werd van ieder meisje een soort rapport gemaakt, mede gebaseerd op een test, afgenomen door een psycholoog en de bevindingen van een grafologe. Ouders kregen ook advies over de beroepskeuze van hun dochter. Tenslotte was er nazorg wanneer de meisjes na de cursus het volle leven ingingen.

Qua methodiek leunde het vormingswerk in De Vonk sterk op de groep. Men probeerde de meisjes verantwoordelijkheden te leren en de communicatie tussen de groepsleden te begeleiden. In de loop van de tijd kwam echter het casework steeds meer op de voorgrond te staan. Dat had alles te maken met een verschuiving eind jaren vijftig en begin jaren zestig in de doelgroep van het werk op De Vonk, die steeds meer bestond uit meisjes die tussen de wal en het schip dreigden te raken. Deze meisjes, geworven via radiopraatjes, folders en informele contacten, vroegen om meer individuele aandacht en in de methodiek kreeg het gesprek een belangrijkere rol. In 1958 werden er speciale 'theegroepen' ingesteld die de staf de gelegenheid boden om netelige kwesties en persoonlijke perikelen met de meisjes te bespreken. Stafleden (altijd vrouwen) waren daarbij niet alleen 'accepterende begeleiders' maar ook 'pedagogische leidsters'. Ook al stond ontvoogding in toenemende mate hoog in het vaandel, men was ervan overtuigd dat het vormingsdoel van verinnerlijking, ontplooiing en ontmoeting vroeg om sturing. Volgens Veendrick zien we hier de 'moderne onderhandelingshuishouding' ontstaan.

Een belangrijke verandering in de jaren vijftig en zestig was de professionalisering van de staf. De vormingsleidsters kwamen nu van opleidingen voor jeugdwerk of de Sociale Academies en werden, in tegenstelling tot de eerste leidsters, als professionals betaald. Helaas is Veendrick niet erg uitgebreid op het punt van de professionalisering en krijgen we geen zicht op de doorwerking daarvan op het vormingswerk. Duidelijk is echter wel de hoofdrol van 'de psycholoog' - naast de tuinman, lange tijd de enige man op De Vonk - die steevast de wijsheid in pacht had. 'De Vonk moet er zich bij neerleggen', zo verklaarde hij in 1961, 'dat het het type meisje krijgt dat zich niet uit zichzelf aanmeldt, maar doorverwezen wordt vanwege allerlei problemen'. De meisjes die De Vonk bezochten waren steeds vaker 'moeilijk opvoedbaar' en dat vereiste tact en inlevingsvermogen. De helpende benadering won het in toenemende mate van beroepskeuzebegeleiding en voorbereiding op het huisvrouw- en moederschap. Eind jaren zestig werd 'het helpen bij het zoeken naar de eigen identiteit' als doelstelling expliciet toegevoegd. De 'psycho-relationale aanpak' was echter niet alleen het gevolg van een andere doelgroep, maar ook van veranderingen onder de professionals op De Vonk. In 1971 waren die volgens Veendrick geheel in de ban gekomen van 'de persoonlijke groei-beweging'. De beeldvorming van 'het Vonkmeisje' onderging in de loop der tijd dan ook een duidelijke omslag van een uiterlijk gerichte benadering, georiënteerd op zedelijkheid, naar een innerlijk gerichte visie op identiteitsontwikkeling.

Jeugdcultuur en veranderende gezagsverhoudingen, ook tussen staf en meisjes, maakten dat het concept van internaatsopvoeding van de Vonk, geassocieerd met heropvoeding en dwang, aan populariteit inboette. Bovendien slaagde De

Vonk er niet goed in haar subsidie-lijnen met de overheid zo te houden dat een solide financiële basis voor het internaatsvormingswerk gegarandeert bleef. Na een periode van 25 jaar en 1478 cursisten werd in 1971 besloten de laatste lange internaatscursus voor deze groep meisjes te verzorgen. In zijn slothoofdstuk tracht Veendrick de vraag te beantwoorden naar de invloed van het internaatswerk op de levensloop van cursisten. Hij doet dit op basis van acht interviews. Dit kleine aantal respondenten vormt echter een te smalle basis om tot een evenwichtig beeld te komen, temeer daar zeven vrouwen deelnamen aan het vormingswerk in de meest succesvolle periode van De Vonk tussen 1958 en 1964. Dat neemt niet weg dat *Tussen school en werk* een interessant boek is. Het verrijkt het inzicht in de wijze waarop in naoorlogs Nederland de politiek van het persoonlijke ter hand werd genomen in het vrijzinnige volksdeel. Jammer blijft dat het boek analytisch niet wat compacter is. Nu treffen we grote brokken archieftekst aan in het betoog. Eigenlijk vragen die om meer analyse, zodat ze logischer aansluiten op de theoretische lijnen die Veendrick ontleent aan het onderzoek van anderen.